

Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України
компонентів готовності при навчанні студентів педвузів сприятиме формуванню їх професіоналізму.

Список використаних джерел

1. Абдуллина О.А. Анализ уровня подготовки учителей и студентов педвуза и задачи ее совершенствования / О.А.Абдуллина // Советская педагогика. – 1979. – № 9. – С.96-103.
2. Гончаренко Л. А. Полікультурна освіченість педагога: теорія і практика; за ред. В.В. Кузьменка. – Херсон: РІПО, 2009. – 136с.
3. Кондрашова Л.В. Методика подготовки будущего учителя к педагогическому взаимодействию с учащимися / Л.В.Кондрашова. – М.: Прометей МГПИ им. Ленина, 1998. – 160 с.
4. Кузьмина Н.В. Психологическая структура деятельности учителя / Н.В.Кузьмина, Н.В.Кухарев. – Гомель, 1976. – 57 с.
5. Слостенин В.А. Профессионально-педагогическая подготовка современного учителя / В.А.Слостенин, А.И.Мищенко// Советская педагогика. – 1991. – № 10. – С.79-84.
6. Щербан Т.Д. Психологія навчального спілкування: монографія/ Т.Д.Щербан. – К.: Міленіум, 2004. – 346 с.

The article is the comparison of concepts of “readiness”, “professional commitment”, “educational readiness”. Different approaches to the structural components of preparedness for teaching. The main components pedagogical universities readiness for professional activities.

Keywords: readiness, professional and educational readiness, preparedness components.

Отримано: 02.03.2011

УДК 37.015.31:17.022.1

Уршуля Груца-Мьонсік

Релігійність і моральність як невід’ємні складові морального виховання молоді

Автор статті наголошує на важливості і неминучості морального виховання як для учнів, так і для сучасного суспільства в цілому. Особливу увагу, на думку автора, слід приділити вихованню особистих і загальних цінностей, які включають добро в глобальних і загально-

людських категоріях. Моральна освіта повинна ґрунтуватися на доброму розумінні моральності і релігійності та на етичній теорії. В статті представлений аналіз результатів дослідження рівня релігійності та моральності вчителів і педагогів, що є важливим з точки зору передачі норм та принципів і встановлення меж в процесі виховання. Ґрунтуючись на припущенні, що релігійність є позачасовою категорією, автор підкреслює її роль в процесі формування стабільності і стійкості суспільств.

Ключові слова: моральна освіта, вчитель, релігійність, моральність, моральні цінності.

Автор статті підкриває важність и необходимости морального воспитания как для учеников, так и для современного общества в целом. Особое внимание, по мнению автора, следует уделить воспитанию индивидуальных и общих ценностей, включающих добро в глобальных и общечеловеческих категориях. Моральное образование должно основываться на нравственности и религиозности в хорошем смысле, а также на этической теории. В статье представлен анализ результатов исследования уровня религиозности и моральности учителей и педагогов, что важно с точки зрения передачи норм и принципов в определенных границах процесса воспитания. Основываясь на предположении, что религиозность является вневременной категорией, автор подчеркивает ее роль в процессе формирования стабильности и устойчивости обществ.

Ключевые слова: моральное образование, учитель, религиозность, нравственность, нравственные ценности.

Ідея освіти щодо гуманізації світу пов'язана з нашою культурною спадщиною. В суспільстві, позбавленому авторитетів, множинності соціальних ролей, де нові покоління хочуть керувати ходом історії, існує необхідність адаптації до багатьох особистих і загальних цінностей. Саме тому повинна існувати освіта, оскільки вона є достовірним, стабільним, постійним і незмінним процесом акцептування автентичних цінностей. В природі немає жодних рівнів дійсності. Все, що робить людина може бути більш чи менш достовірним, а тому більш чи менш реальним. Те, що ми робимо і що нас очікує, не є реальнішим, ніж значення цього у нашому житті. Те, що для нас важливе, що має цінність, може стати зрозумілим в процесі набуття знань. Це буде більш значущим для тієї сфери, яка допомагає особистості не тільки інтелектуально та в домінуванні зовнішнього світу, але також через ідеї або емоції, які підштовхнуть до дій у напрямку ціннісного розуміння: ким є людина. Сучасна освіта повинна забезпечити привілейоване місце цінностям в перенасиченому науковими фактами світі і створити підстави для протистояння певним стилям навчання, які опираються на

шкідливий, аксіологічний нейтралітет. Освіта належить до моральних проблем, оскільки учень як етична істота має свої власні цінності. Цінності – це не що інше як те, що робить людина з об'єктами і з самим собою, опираючись на той факт, що вона є людською істотою: світ без людей був би світом без цінностей. А вчитель є провідником в цьому світі, і тому важливо дослідити рівень його моральності і позачасової релігійності, оскільки, як згадувалося вище, сам процес передачі знань не спрямує до дій, скерованих на ціннісне розуміння людини.

Людина сприймається в історичному контексті в безперервності і перманентному розвитку; вона будує себе за допомогою постійних стосунків з минулим, із сьогоденною соціальною атмосферою та в творчій проекції в майбутнє.

Людина протягом всього життя формує своє мислення і моральну поведінку. Метою цього процесу є моральна зрілість, яка проявляється в адекватному прочитанні морального сенсу ситуації, в умінні координувати суперечливі моральні вимоги, які несе така ситуація, і передусім в акцептуванні власної відповідальності за наслідки цього вибору і моральної дії. <...> Освітні установи повинні брати активнішу участь у формуванні морального розвитку [2, с. 452].

Е. Вайне, К. Райан [10] та Павер [7] стверджують, що навчання саме по собі є частиною морального повідомлення, яке передається дитині вчителем. Моральне повідомлення може бути сильним і зрозумілим, якщо вчитель має покликання бути вчителем, або слабким, якщо вчитель не взяв цього завдання до серця, ... Але повідомлення, що міститься в навчальному акті є тільки частиною цінностей, які передаються вчителями та школою. Вчителі та школи, подібно як батьки і сім'ї, не можуть уникнути навчання цінностей. Часто таке навчання проходить непомітно, без намірів і рефлексії. Внаслідок цього постає питання: як можна вплинути на неформальну навчальну програму? Поведінка дорослих є одним з найконфліктніших, але також найважливіших аспектів. Д. Карр аргументував, що моделювання поведінки дорослих у школі є окремим, найважливішим чинником, який впливає на розвиток морального характеру. У галузі професійної етичної освіти (наприклад, медична етика, юридична етика і т.д.), факультет моделювання розглядається як ключовий компонент ефективного навчання професійної етики [1; 8]. Аналогічно В. Ніцгорський [6] підкреслював важливість універсального факультету. Якщо учні зауважують, що правдива діяльність школи інша від тієї, яку їм запропоновано, то школа і вчитель втрачуть своє значення. Навіть

маленьких дітей вчить більше те, що вчитель робить, ніж те, що він говорить. Тому важливо щоб дорослі на практиці застосовували те, чого вони навчають.

Робота над інтенціональною моральною освітою визначає відкритість до цього процесу і вміння справлятися з повсякденними правилами поведінки, їх встановленням і зміцненням. Ці правила визначають моральну атмосферу – контекст для навчання моральності – в школі [7, с. 23].

З тих пір, як визначення моральності включає в себе вибір і намір, не може бути ніякої значущої моральної поведінки при відсутності моральної оцінки. Таким чином, особи, які виступають від імені освітньої політики та ігнорують розвиток процесу прийняття рішень, виключають свою можливість вносити пропозиції щодо моральної освіти. Однак у будь-якому випадку розвиток такої необхідної моральної оцінки не є сам по собі достатньою метою для морального виховання [7]. Сама моральна оцінка не веде до вибору конкретного напрямку поведінки. Таким чином, відзначимо, що різні цілі двох точок зору щодо розвитку моральності і розвитку характерологічних схильностей моральної поведінки є обов'язковими і необхідними компонентами будь-якого внеску освіти у моральне зростання дітей.

Для багатьох сучасних людей кожний моральний наказ або звернення до моральних норм не є досить популярним, особливо тоді, коли це стосується їх особистої поведінки. Проте зазвичай від більшості людей очікують прояву моральності у громадських справах. В сфері нашого суспільного життя вимагається традиційна етична поведінка, але в особистих справах ми відкидаємо будь-який моральний абсолют, дозволяючи існування кількох протилежних етик, пов'язаних із соціально-культурними структурами. З точки зору соціальних потреб така діяльність вчителів не має право на існування, тому що це поставило б під загрозу формування моральних позицій майбутніх поколінь, і в цілому безпеку всього суспільства. Звідси очевидно є необхідність проведення моніторингу їх роботи та поведінки в моральному вимірі.

Атмосфера стосунків сучасної молоді є сильним конкурентом традиційного родинного життя та його внутрішньої ієрархії. Егоцентричні або аморальні батьки іноді не досить сильні, щоб сказати своїм дітям, що робити, а це веде до відсутності безпеки серед підлітків. Таким чином, очікується, що вчителі будуть професійно підготовлені для надання допомоги і формування навичок у батьків і молоді в щодо моральної освіти, і самі являтимуть високий моральний рівень, а це означає, що їх

поведінка буде зразком визнаних ними цінностей як у професійній, так і особистій сфері.

Моральність як специфічна сфера антропологічної і філософської думки з'явилася в західному християнстві у XVIII столітті нібито прихована в таких питаннях, як: бути чи не бути моральним; до якої моральності повинен прямувати кожен з нас? Звичайно, це пов'язано із зниженням релігійного ентузіазму людей. Те ж саме відбулося в класичній Греції, де зростаюча потужність гуманізму принесла потребу вирівнювання етичних принципів за допомогою філософії. Сократ був першим філософом, який розумів моральність як щось більше, ніж те, що кожен з нас може і повинен відобразити. Раніше принципи чесної поведінки були безпосереднім наслідком релігійних обов'язків по відношенню до богів. Натомість Арістотель відчував обов'язок написання двох книг з етики як філософських щитів проти погіршення умов людського існування. Важко собі уявити мешканця Греції, який би розмірковував, чи повинна існувати моральність або яку етику слід вибрати. Його сумніви щодо цього питання, ймовірно, були зосереджені на тому, чи слід дотримуватися морального кодексу.

Сьогодні люди знаходяться зовсім в іншій ситуації. В історії людства ми віднайшли багато соціально-культурних абсолютів, які підтверджують сутність людського виживання. В минулому вони ґрунтувалися на племенних або кланових міфах, з яких черпали все необхідне для витривалості і життя з іншими, мінімальні принцип. Християнський Захід також мав соціально-культурні абсолюті, які послаблювали необхідні теоретичні і практичні моральні проблеми. Причини аналогічні тим, які були у минулих цивілізаціях. Ослаблення монархії, розвиток технологій та поява класів у цьому зв'язку призвели до поступового ослаблення абсолютів, як послуга для лібералізму. З розпадом абсолютів альтернативи стали недостатніми для світського гуманізму як основи етики. Втрата або, як в інших випадках, ослаблення їх авторитетів, релігійні, соціальні, філософські та родинні норми не стали в опозицію до всіх типів жорсткого етичного порядку. Існує тенденція у напрямку до повного морального релятивізму.

Релігія є основною рушійною силою в житті багатьох людей. Дійсно, міжнародні дослідження продовжують передавати дані про високий рівень релігійної практики. Це відбувається тому, що релігія, незважаючи ні на що, є системою цінностей і природно звертається до прихильників на тему добра і зла, правильності і невідповідності.

Однак існує багато людей, які тим не менш не надають такого великого значення тому, щоб керуватися в житті вимогами релігії;

ще інші з різних причин налаштовані антагоністично до релігії. Для них моральна освіта, яка ґрунтується на релігії і посиляється на релігійні принципи у вирішенні етичних питань, є серйозною образою. З іншого боку, деякі релігійні люди не менше ображені приватними школами, які навчають студентів, що для одержання морального лідерства слід нехтувати їх релігійними традиціями.

Отже, шукаючи горизонти для моральної освіти, слід звернутися до універсальних цінностей, серед яких важливе місце також займає любов до ближнього. Любов є основою, способом поведінки людини по відношенню до інших, а також манерою діалогу в навчанні, роботі, творчості, суспільному житті. Відкритість веде до любові, яка, як зазначає М.А. Кромпец, має суспільне значення: “Любов є основою соціального устрою і остаточною, оптимальною моделлю суспільних відносин” [4, с. 136]. Любов це моральна цінність і складова частина особистості, яка впливає на поведінку людини, її розумову сферу. Позиція любові чи симпатії вчителя-вихователя позитивно впливає на результат його праці. Любов знаходить чітке вираження в християнстві, де концепція любові до ближнього вважається винятково багатою за змістом і цілісною внутрішньо.

В наш час відбуваються цивілізаційні зміни, які не залежать від волі свідомих індивідуумів, а отже змінюється ставлення до моральних цінностей. Однак важливим є те, щоб молодь хотіла керуватися в житті цінностями, вміла їх розрізняти і щоб переважали в ієрархії цінностей ті, які включають добро в глобальних і загальнолюдських категоріях.

Вважається, що однією з причин охоплюючого нас зла є часткова або повна хронічна відсутність моральної свідомості у людей, яка спричиняє моральну вразливість, тобто недооцінювання цінностей у житті. В процесі оцінювання індивідуум відрізняє те, що для нього важливе, тобто відіграє життєво важливу роль у формуванні власної особистості, і те, що є лише звичайним фактом, що знаходиться на периферії її існування.

Цінність – це зазвичай те чи інше значення об’єкта (події, ситуації, предмета) для окремого індивідуума. Це значення може бути позитивним чи негативним, корисним чи шкідливим, добрим чи поганим. Людина з добре сформованою системою цінностей ставить до об’єктивної дійсності, опираючись на цю систему. Пізнання світу полягає не лише у відкритті його властивостей, але й вираженні ставлення до цих властивостей за допомогою почуттів та оцінок. Ставлення до світу є істотним фактором, який детермінує напрямки активності індивідуума та його наміри перетворювати дійсність.

Аналіз результатів дослідження рівня релігійності та моральності вчителів і педагогів.

Представлені дослідження мають характер пілотажних і проводилися в 2007 році на території Підкарпатського воєводства з групою випадково вибраних з різних шкіл 29 вчителів та 29 педагогів. Релігія та моральність відіграють важливе значення в процесі виховання. Це важлива й суттєва частина людського життя в процесі формування стабільності і стійкості суспільств.

Для характеристики рівня релігійності респондентів використовували методiku IPR, яка досліджує релігійні погляди. Дослідження показують, що вчителі – це в більшості особи з високим рівнем релігійності, тобто 65,5% осіб, для яких релігія і віра є дуже важливою частиною життя. Тільки 3,4% респондентів заявляють про низький рівень релігійності.

Педагоги також переважно дуже релігійні люди, але в порівнянні з вчителями відсотковий показник значно нижчий (51,7%), хоча більше респондентів з середнім рівнем релігійності – 41,4% релігії та з низьким – 6,9%.

У свою чергу, рівень моральності здається важливим з точки зору передачі норм та принципів і встановлення меж в процесі виховання. Ґрунтуючись на припущенні, що релігійність є позачасовою категорією і те, з чим вона пов'язана, може мати значний вплив на рівень моральності, ми дослідили спочатку саме його для подальшого зіставлення з рівнем релігійності.

Таблиця 1

Рівень моральності вчителів та рівень їх релігійності (N респондентів – 29)

Рівень релігійності	Рівень моральності						Σ	
	високий		середній		низький			
	N	%	N	%	N	%	N	%
високий	8	27,6	11	37,9	–	–	19	65,5
середній	1	3,5	8	27,5	–	–	9	31,0
низький	1	3,5	–	–	–	–	1	3,5
разом	10	34,6	19	65,4	–	–	29	100,0

Джерело: власне дослідження

Порівнюючи рівень релігійності з рівнем моральності відзначимо, що вони між собою дуже пов'язані, хоча б випадку групи досліджуваних вчителів, оскільки в діапазоні високої моральності найбільше осіб з високим рівнем релігійності – 27,6%.

Рис. 1.1. Рівень моральності вчителів та рівень їх релігійності

Таблиця 2

**Рівень моральності педагогів та рівень їх релігійності
(N респондентів – 29)**

Рівень релігійності	Рівень моральності						Σ	
	високий		середній		низький		N	%
	N	%	N	%	N	%		
високий	10	34,5	5	17,2	–	–	15	51,7
середній	5	17,2	7	24,1	–	–	12	41,3
низький	1	3,5	1	3,5	–	–	2	7,0
разом	16	55,2	13	44,8	–	–	29	100,0

З-поміж педагогів простежується дуже схожа ситуація з тією різницею, що таких осіб на 7,0% більше. Однак в обох досліджуваних групах релігійність пов'язана з високою моральністю.

Незважаючи на те, що більшість респондентів виявляють високий рівень релігійності і моральності, однак занепокоєння викликає високий показник вчителів із середнім рівнем в обох діапазонах. Як стверджує А. Гжегорчик, “моральність є ефективною, тобто добре організовує колективне життя для загального блага, тільки тоді <...> коли є загальною, тобто характерною для переважної більшості. <...> Моральність на стійкій основі може бути прийнята принципово, тобто як ознака життя, яку особа відчуває або признає за важливу, яка надає її життю актуальної та абсолютної цінності незалежно від того, чи це комусь подобається, чи ні. <...> Релігійні міфи, починаючи з найпримітивніших, завжди є певною формою принципалізму, яка підтримує як правило існуючий порядок” [3, с.190].

Рис. 2.1. Рівень моральності педагогів та рівень їх релігійності

Беручи до уваги спосіб генерування моральних цінностей і перш ніж справа дійде до їх інтерналізації, потрібно їх чітко висловлювати, мати підтримку авторитетів (дорослих, цілого суспільства), моделювати і зміцнювати їх в школах за допомогою вчителів, а лише тоді інтерналізувати. Як зазначає Т. Лікона, вчителям не можна практикувати тільки те, що вони говорять, але вони повинні говорити про те, що практикують [5].

Моральна освіта повинна ґрунтуватися на доброму розумінні моральності і релігійності. Також моральна освіта повинна ґрунтуватися на етичній теорії. Отож, ми повинні критично перевірити етичні припущення, підкреслюючи різні підходи до морального виховання. Наша мета – це не перемога будь-якої теоретичної війни, а внесок у моральний розвиток наших дітей та покращення функціонування нашого суспільства.

На думку з Шиманьского: “школа має різних учнів, вона зустрічається з різноманітними суспільними потребами, тому важко припустити, що для неї корисним може бути тільки один сучасний тип вчителя. Тим не менш, це не дуже добре, якщо в мінливому суспільстві, в умовах швидкого науково-технічного прогресу і більшої відкритості до глобальних змін, які відбуваються в світі, школа незмінно використовує застарілі організаційно-програмні

схеми, з незмінними підходами і способами праці вчителів” [9, с. 231].

*Переклад українською мовою
виконала доцент кафедри іноземної мови Лічкевич В.Р.*

Список використаної літератури

1. Carr D., Educating the virtues: An essay on the philosophical psychology of moral development and education. – Londyn, 1991.
2. Gruca-Miąsik U., Rola pedagogów szkolnych w edukacji moralnej / Pod red. W. Furmanek, Wartości w pedagogice. – Rzeszów-Warszawa, 2005.
3. Grzegorzczak A., Wartości moralne a postawy grup społecznych / Pod red. I. Wojnar, Edukacyjna kultura przyszłości. – Warszawa, 2006.
4. Krapiec M.A., Człowiek i prawo naturalne. – Lublin, 1999.
5. Lickona T., Educating for character. – New York, 1991.
6. Nicgorsky W., The college experience and character / Pod red. K. Ryan, G. F. McClean, Character development in schools and beyond. – Nowy York, 1987.
7. Power C., Higgins A., Kolberg L., Lawrence Kohlberg’s approach to moral education. – Nowy York, 1989.
8. Pellegrino E. D., Teaching medical ethics: Some persistent questions and some responsee. – Academic Medicine, 1989.
9. Szymański M. J., Kryzys i zmiana. Studia nad przemianami edukacyjnymi w Polsce w latach dziewięćdziesiątych. – Kraków, 2002.
10. Wyanne E. A., Ryan K., Reclaiming our schools: A handbook on teaching character, academics, and disciplin. – Nowy York, 1993.

The author of the article emphasizes the importance and inevitability of moral education for students and for modern society. According to the author we should pay a special attention to education of personal and general values that include “the good” in global and universal categories. Moral education should be based on good understanding of morality and religion and also ethical theory. The paper includes an analysis of the survey results of the teachers’ and educators’ level of religiosity and moral reasoning that are important for the norms and principles transmission and boundaries establishment in the process of education. Based on the assumption that religiosity is a timeless category, the author emphasizes its role in the process of stability and sustainability of societies.

Keywords: moral education, teacher, religion, morality, moral values.

Отримано: 11.03.2011